SUN’IY INTELLEKT VOSITALARI ASOSIDA MAKTAB O‘QUVCHILARINING EMOTSIONAL-KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Muallif: **Muxtorova Gulxumor Nazirali qizi**
Ma’luloti: oliy, magistr
Mutaxassisligi: lingvistika:ingliz tili O’zbekiston davlat jahon tillari universiteti bitiruvchisi
Ish joyi: Zangiota tuman ixtisoslashtirilgan maktabi
Lavozimi: ingliz tili o’qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22856318

Annotatsiya

Mazkur tezisda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida xorijiy tilni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning emotsional-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish imkoniyatlari yoritiladi. Zamonaviy xorijiy til ta’limida o‘quvchining grammatik va lug‘aviy bilimlari bilan bir qatorda o‘z fikrini aniq ifodalashi, suhbatdoshning hissiy holatini anglay olishi, empatiya namoyon qilishi va turli kommunikativ vaziyatlarda mos nutq strategiyasini tanlay olishi muhim hisoblanadi. Sun’iy intellektga asoslangan interaktiv dialoglar, vaziyatli topshiriqlar va individual fikr-mulohaza o‘quvchilarning kommunikativ faolligini oshirish hamda emotsional-kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, emotsional-kommunikativ kompetensiya, xorijiy til, maktab o‘quvchilari, kommunikativ kompetensiya, interaktiv ta’lim, raqamli texnologiyalar.

Kirish

Bugungi kunda xorijiy tillarni o‘qitishning asosiy maqsadi o‘quvchilarga faqat grammatik qoidalar va lug‘aviy birliklarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. O‘quvchi olgan bilimlarini real hayotiy kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olishi, o‘z fikrini tushunarli va mos tarzda ifodalashi, suhbatdoshining fikri va hissiy holatini hisobga olishi zarur.

Ayniqsa, umumiy o‘rta ta’lim bosqichida o‘quvchilarning muloqotga kirishish, o‘z his-tuyg‘ularini ifodalash, boshqalarning hissiyotlarini tushunish, kelishmovchiliklarni muloqot orqali hal qilish kabi ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, xususan, sun’iy intellekt vositalarining ta’lim jarayoniga kirib kelishi xorijiy til darslarini tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. AI asosidagi suhbatlar va vaziyatli topshiriqlar orqali o‘quvchilar turli kommunikativ vaziyatlarni xavfsiz va interaktivmuhitdamashqqilishlarimumkin.

Tadqiqotning maqsadi

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarining emotsional-kommunikativ kompetensiyasini sun’iy intellekt vositalari asosida rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash hamda samarali metodik yondashuvlarniishlabchiqish.

Tadqiqotvazifalari

Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilanadi:

1. Emotsional-kommunikativ kompetensiyaning pedagogik va metodik mohiyatini o‘rganish.
2. Maktab o‘quvchilarining xorijiy tilda kommunikativ faoliyatida yuzaga keladigan emotsional-kommunikativ ehtiyojlarni aniqlash.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Xorijiy til darslarida AI texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini tahlil qilish.
4. O‘quvchilarning emotsional-kommunikativ kompetensiyasining asosiy komponentlarini aniqlash.
5. AI asosidagi kommunikativ va vaziyatli topshiriqlar tizimini ishlab chiqish.
6. Taklif etilayotgan metodik yondashuvning o‘quvchilarning kommunikativ faolligiga ta’sirini aniqlash.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot jarayonida ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatish, o‘quvchilar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazish, suhbat, kommunikativ topshiriqlar, diagnostik testlar va pedagogik tajriba-sinov metodlaridan foydalanish mumkin.

Asosiy qism

Maktab o‘quvchilarining emotsional-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish bir nechta yo‘nalishda amalga oshirilishi mumkin.

Birinchi yo‘nalish — emotsional vaziyatlarni modellashtirish. O‘quvchiga kundalik hayotga yaqin vaziyatlar taqdim etiladi. Masalan, do‘stidan ranjish, yangi sinfdosh bilan tanishish, do‘stiga yordam berish, xato uchun kechirim so‘rash, yaxshi yangilikni yetkazish yoki suhbatdoshni qo‘llab-quvvatlash kabi vaziyatlar asosida dialog tashkil etiladi.

Ikkinchi yo‘nalish — AI bilan interaktiv dialog. O‘quvchi sun’iy intellekt bilan xorijiy tilda muloqot qiladi. AI turli rollarni bajarishi mumkin: do‘st, o‘qituvchi, sinfdosh, sayyoh yoki boshqa suhbatdosh. Bunday mashqlar o‘quvchiga real muloqotga yaqin sharoitda til amaliyotini bajarish imkonini beradi.

Uchinchi yo‘nalish — individual feedback. O‘quvchining javoblari tahlil qilinib, grammatik xatolar bilan bir qatorda kommunikativ jihatdan mos yoki nomos ifodalar ham ko‘rsatilishi mumkin. Masalan, o‘quvchiga biror fikrni yanada muloyimroq, do‘stona yoki rasmiyroq ifodalash variantlari taklif qilinadi.

To‘rtinchi yo‘nalish — role-play. O‘quvchilar AI yordamida turli rollarni bajaradilar. Masalan, biri muammoga duch kelgan o‘quvchi, ikkinchisi esa unga yordam berayotgan do‘st rolini bajarishi mumkin. Bunday mashqlar orqali o‘quvchilarning muloqotga kirishish, tinglash, javob qaytarish va vaziyatga mos nutq birliklarini tanlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Beshinchi yo‘nalish — refleksiya. Mashg‘ulotdan so‘ng o‘quvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi: “Men suhbatdoshimning hissiyotini tushundimmi?”, “Fikrimni qanday ifodaladim?”, “Qaysi so‘z yoki iboradan yaxshiroq foydalanishim mumkin edi?” kabi savollar asosida o‘z nutqini baholaydi.

Shunday qilib, AI vositalaridan foydalanish jarayoni quyidagi metodik ketma-ketlik asosida tashkil etilishi mumkin:

Kommunikativ vaziyat → AI bilan muloqot → o‘quvchining javobi → feedback → qayta muloqot → refleksiya.

Mazkur yondashuv o‘quvchining nafaqat xorijiy tildagi bilimlarini, balki kommunikativ vaziyatni anglash va unga mos ravishda munosabat bildirish ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kutilayotgan natijalar

AI asosidagi mashg‘ulotlarni tizimli tashkil etish natijasida o‘quvchilarda:

- xorijiy tilda muloqot qilishga bo‘lgan faollik;
- o‘z fikrini mustaqil ifodalash;
- his-tuyg‘ularni xorijiy tilda ifodalash;
- suhbatdoshning hissiy holatini anglash;
- empatiya asosida javob qaytarish;
- turli kommunikativ vaziyatlarda mos nutq strategiyasini tanlash;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- muloyim murojaat qilish va fikr bildirish;
- kommunikativ xatolarni anglash va tuzatish;
- o‘z nutqini mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt vositalari umumiy o‘rta ta’lim maktablarida xorijiy tilni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning emotsional-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun istiqbolli vositalardan biri hisoblanadi. AI asosidagi interaktiv dialoglar, vaziyatli topshiriqlar, role-play, individual feedback va refleksiya mashg‘ulotlarini metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etish o‘quvchilarning kommunikativ faoliyatini faollashtirishga yordam beradi.
Bunda sun’iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki o‘qituvchi tomonidan belgilangan pedagogik maqsadlarga erishishga xizmat qiluvchi qo‘shimcha ta’lim vositasi sifatida qo‘llanishi lozim. Ayniqsa, maktab o‘quvchilari bilan ishlashda AI vositalaridan foydalanish o‘qituvchi nazorati, yosh xususiyatlari va ta’lim xavfsizligi talablarini hisobga olgan holda tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilganadabiyotlar

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe, 2020.
2. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 1995.
3. Hymes, D. On Communicative Competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972.
4. Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? American Psychologist, 2004.
5. Zamonaviy xorijiy til ta’limida sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanishga oid ilmiy-metodik tadqiqotlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.